

Financial Law Institute

Working Paper Series

WP 2009-10

Reinhard STEENNOT

**Sanctionering van inbreuken op het
consumentenrecht: de zoektocht naar
een rechtvaardige oplossing**

October 2009

WP 2009-10

Reinhard STEENNOT

**Sanctionering van inbreuken op het
consumentenrecht: de zoektocht naar een
rechtvaardige oplossing**

Abstract

Sedert het begin van de jaren '90 wordt in het Belgische recht steeds vaker aandacht besteed aan de bescherming van de zwakkere partij, i.e. de consument. In 1991 zagen zowel de Wet Handelspraktijken als de Wet Consumentenkrediet het licht. In de jaren daarna werd steeds meer wetgeving uitgevaardigd strekkende tot bescherming van de consument. Denken we bijvoorbeeld maar aan de wet betreffende de minnelijke invordering van schulden van de consument, de regeling inzake de verkoop van consumptiegoederen, de bepalingen inzake timesharing en reiscontracten, etc...

In deze bijdrage wil ik wijzen op een aantal problemen die men vandaag vaststelt met betrekking tot de sanctionering van inbreuken op regelen die strekken tot de bescherming van de consument, waarbij wordt onderzocht hoe rechters, die op zoek zijn naar een rechtvaardige oplossing, met deze problemen kunnen of moeten omgaan. De doelstelling van deze bijdrage is om enkele gedachten te lanceren, die dan het voorwerp kunnen uitmaken van een verder debat.

To be published in

Sanctionering van inbreuken op het consumentenrecht: de zoektocht naar een rechtvaardige oplossing¹

Reinhard Steennot

Docent Ugent, Instituut Financieel Recht

1. Sedert het begin van de jaren '90 wordt in het Belgische recht steeds vaker aandacht besteed aan de bescherming van de zwakkere partij, i.e. de consument. In 1991 zagen zowel de Wet Handelspraktijken als de Wet Consumentenkrediet het licht. In de jaren daarna werd steeds meer wetgeving uitgevaardigd strekkende tot bescherming van de consument. Denken we bijvoorbeeld maar aan de wet betreffende de minnelijke invordering van schulden van de consument, de regeling inzake de verkoop van consumptiegoederen, de bepalingen inzake timesharing en reiscontracten, etc...

In deze bijdrage wil ik wijzen op een aantal problemen die men vandaag vaststelt met betrekking tot de sanctionering van inbreuken op regelen die strekken tot de bescherming van de consument, waarbij wordt onderzocht hoe rechters, die op zoek zijn naar een rechtvaardige oplossing, met deze problemen kunnen of moeten omgaan. De doelstelling van deze bijdrage is om enkele gedachten te lanceren, die dan het voorwerp kunnen uitmaken van een verder debat.

1. De consument kent zijn rechten niet

2. Het grootste probleem waar het consumentenrecht mee te kampen heeft, bestaat erin dat vele consumenten hun rechten niet kennen. Dit is fundamenteel want om het met de woorden van Prof. ALDERMAN te stellen “*not knowing your legal rights is the same as not having any*”². De keuze om hier te verwijzen naar Alderman, Directeur van het Centrum voor Consumentenrecht aan de Universiteit te Houston, is bewust. Alderman heeft immers de voorbije jaren bijzonder veel inspanningen geleverd om de bevolking duidelijk te maken welke rechten zij bezit. Hij schreef daartoe boeken, specifiek bestemd voor niet-juristen, heeft een website, die elke maand 50.000 hits heeft, en verschijnt zelfs een achttal keer per jaar op televisie, waar hij een half uur zendtijd verkrijgt om het ruime publiek te informeren over hun rechten. Dit alles leverde hem de bijnaam “*The people’s lawyer*” op.

3. De Europese wetgever tracht de consument te informeren aangaande zijn rechten middels de techniek van *disclosure*. Het is de verkoper, de wederpartij van de consument, die de verplichting opgelegd wordt om, soms zeer precieze, informatie te verstrekken aan de consument, onder meer omtrent de rechten waarover de consument beschikt. De verkoper moet dus de consument op bepaalde essentiële rechten wijzen. In sommige gevallen is de regeling die daartoe door de (Belgische) wetgever werd uitgewerkt doeltreffend. Zo bijvoorbeeld vereist artikel 79 WHPC dat de verkoper de consument informeert over het feit dat hij bij overeenkomsten op afstand over een verzakingsrecht beschikt. De consument moet op het bestaan van dit essentieel recht worden gewezen middels volgende clausule: “De consument heeft het recht aan de verkoper mee te delen dat hij afziet van de aankoop, zonder betaling van een boete en zonder opgave van motief binnen.. werkdagen vanaf de dag die volgt op de levering van het product of op het sluiten van de dienstenovereenkomst”. Deze vermelding moet in vette letters worden aangebracht, op de eerste bladzijde en in een kader

¹ Met dank aan Michiel De Muynck, onderzoeker bij het FWO-Vlaanderen en verbonden aan het Instituut Financieel Recht.

² <http://www.peopleslawyer.net/profile.html>

los van de tekst³. Ontbreekt deze vermelding dan kan de consument het product behouden, zonder de prijs te moeten betalen (art. 79 §1, 2° WHPC). De afschrikwekkende sanctie van de afgedwongen aankoop brengt met zich mee dat verkopers consumenten in de regel op een duidelijke wijze informeren over het feit dat zij over een verzakingsrecht beschikken. De consument kent aldus zijn rechten. Het enige waar de consument niet over geïnformeerd wordt, is de sanctie, hetgeen impliceert dat de meeste consumenten dus niet zullen weten dat zij zich op deze sanctie kunnen beroepen.

Maar in andere gevallen loopt het naar mijn overtuiging geheel verkeerd met de informatieverplichtingen. In bepaalde domeinen – bijvoorbeeld bij de aanbidding van financiële diensten op afstand⁴ en bij het verstrekken van beleggingsdiensten⁵ - moet er door de verkoper veel te veel informatie verstrekt worden. In de literatuur werd er in het verleden reeds op gewezen dat een te grote hoeveelheid aan informatie in werkelijkheid de consument ontmoedigt om kennis te nemen van de informatie⁶ en *de facto* leidt tot een reductie van de bescherming van de consument omdat essentiële informatie verloren gaat tussen de andere informatie. Niet de kwantiteit van de informatie is van belang, wel de kwaliteit. Om een concreet voorbeeld te geven: de regelen inzake beleggingsdiensten vereisen dat de belegger informatie wordt verstrekt onder meer over het beleid van de gereguleerde onderneming inzake belangenconflicten. Dergelijke informatie is voor de doorsneeconsument niet essentieel. Wat voor de gemiddelde consument wel belangrijk is, is informatie over de prijs en de risico's. Deze belangrijke informatie dreigt verloren te gaan tussen andere voor de consument minder essentiële informatie.

Daarbij komt nog dat verkopers op vrijwillige basis bijkomende informatie kunnen verstrekken. Indien dergelijke informatie nuttig is, is dat een goede zaak voor de consument, maar er moet over gewaakt worden dat verkopers niet allerhande nutteloze informatie meedelen met de bedoeling de consument te ontmoedigen om kennis te nemen van de informatie, daarin begrepen de essentiële informatie.

2. De rol van de rechter

4. Op zich kunnen rechters hier natuurlijk weinig aan veranderen. Zolang er geen rechtszaak aanhangig wordt gemaakt, kunnen zij niet tussenkomen. Maar eens een geschil voor de rechtbank is gekomen, kan de rechter, die wil bijdragen tot de bescherming van de consument, wel een actieve rol spelen, met name door de regelen inzake consumentenbescherming ambtshalve op te werpen. Wat onrechtmatige bedingen betreft, heeft het Hof van Justitie reeds herhaaldelijk geoordeeld dat de nationale rechter de nietigheid van het beding ambtshalve moet kunnen opwerpen⁷. Enige tijd terug kwam het Hof van Justitie tot hetzelfde resultaat wat nationale bepalingen betreft die de Europese Richtlijn Consumentenkrediet omzetten⁸. Ook in de voorbereidende werken bij de wet

³ Zie hierover bv.: E. TERRY, "Artikel 79 WHPC", in *Artikelsgewijze Commentaar Handels- en Economisch Recht*, Kluwer, losbl.

⁴ Zie mijn bijdrage: R. STEENNOT, "Offering financial services over the Internet: What is possible and how to protect consumers?", *Computer Law and Security Report* 2007, 540-541.

⁵ Zie mijn bijdrage: R. STEENNOT, "Informatieverplichtingen als beschermingstechniek bij de verwerving van beleggingsdiensten door consumenten", *Liber Amicorum Eddy Wymeersch*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 795-796.

⁶ Zie bijvoorbeeld O. BAR-GILL and E. WARREN, "Making Credit Safer", *University of Pennsylvania Law Review* 2008, 112; W.C. WHITFORD, "The functions of disclosure regulation in consumer transactions", *Wis. L. Rev.* 1973, 400.

⁷ H.v.J. 27 juni 2000, *Océano Grupp*, zaak nr. C-240-98, <http://curia.eu.int>. ; H.v.J. 21 november 2002, *Cofidis*, zaak nr. C-473/00, *J.C.P.* 2003, Jur. II, 10082, p. 947, noot G. PAISANT.

⁸ H.v.J. 4 oktober 2007, *Max Rampion en Marie-Jeanne Godard*, zaak C-429/05, <http://curia.eu.int>.

consumentenkoop⁹ werd door de Belgische wetgever benadrukt dat de rechter een schending van deze bepalingen desgevallend ambtshalve moet opwerpen. Ik ben ervan overtuigd dat een schending van *elke* regel van consumentenbescherming ambtshalve kan worden opgeworpen door de rechter. Daarbij is het irrelevant of de regel van openbare orde of louter dwingend recht is. Enkel middels het ambtshalve opwerpen van regelen inzake consumentenbescherming kan men in het kader van een gerechtelijke procedure een adequate bescherming van de consument verzekeren. De consument die zich zelf verdedigt, kent de wet immers niet, en ook zijn advocaat, zal soms in gebreke blijven om relevante bepalingen strekkende tot bescherming van de consument op te werpen. Het spreekt voor zich dat deze stelling ook toepassing vindt in geval van verstek.

5. De vraag rijst of men nog verder kan gaan: kan de rechter ook ambtshalve opwerpen dat de algemene voorwaarden geen deel uitmaken van het contract en de verkoper er zich derhalve niet kan op beroepen? Verwezen kan bijvoorbeeld worden naar de situatie waarin een verkoper (vb. telecomoperator) bij verstek de betaling vordert van allerhande bedragen, daarin begrepen een schadebeding, zonder dat bewezen kan worden dat de consument heeft ingestemd met de algemene voorwaarden waarin dat schadebeding ligt vervat. In geval van verstek zijn we van oordeel dat de rechter inderdaad over de mogelijkheid beschikt om dit argument ambtshalve op te werpen. Wij sluiten ons op dit punt aan bij de stelling dat de consument die verstek laat gaan geacht wordt alles te betwisten¹⁰, dus ook het feit dat de contractvoorwaarden deel uitmaken van het contract¹¹.

Indien de consument echter zelf verschijnt (of een beroep heeft gedaan op een advocaat) en de niet-tegenwerpbaarheid van de contractuele voorwaarden niet wordt aangevoerd, ligt het moeilijker. Het is natuurlijk wel eigenaardig dat een consument die verstek laat gaan op dit punt beter zou worden beschermd dan de consument die in persoon verschijnt (of een beroep heeft gedaan op een advocaat). Rechtvaardig is dit niet, zodat men de vraag kan stellen of de rechter niet altijd de mogelijkheid zou moeten hebben om ambtshalve te onderzoeken of de algemene voorwaarden wel geïncorporeerd werden in de contractrelatie. Vereist een adequate bescherming van de consument, die hoog in het vaandel wordt gedragen door het Hof van Justitie, onder meer inzake de geldigheid van onrechtmatige bedingen, geen dergelijke benadering? Toegegeven de Richtlijn Oneerlijke Bedingen en de rechtspraak van het Hof betreffen enkel de geldigheid en niet de tegenwerpbaarheid van de contractuele voorwaarden, maar het kan niet ontkend worden dat het even belangrijk is onwetende consumenten te beschermen tegen voorwaarden waarvan zij geen kennis hebben kunnen nemen als tegen voorwaarden die onrechtmatig zijn. Geargumenterd zou kunnen worden dat de rechter zich kan steunen op artikel 30 WHPC, dat de verkoper onder meer verplicht om informatie te verstrekken aan de consument aangaande de verkoopvoorwaarden, om ambtshalve na te gaan of de contractuele voorwaarden de contractrelatie zijn binnengedrongen.

Tot slot nog twee opmerkingen. Ten eerste, ook bedingen die dermate zijn geformuleerd dat ze voor een gemiddeld consument niet begrijpbaar zijn, kunnen de consument niet verbinden. Ten tweede, indien de rechter ambtshalve bepaalde verweermiddelen opwerpt, moet hij ter vrijwaring van de rechten van verdediging, de debatten heropenen. De verkoper dient zich te kunnen verweren.

3. De sanctionering: *quid bij afwezigheid van specifieke sanctie?*

⁹ Memorie van Toelichting, *Parl. St.* Kamer 2003-04, Doc. 982/1, 21.

¹⁰ Zie ondermeer: Luik 29 januari 1998, *JLMB* 1998, 425.; Rb. Aarlen 14 maart 1997, *T.B.B.R.* 1997, 448. en Pol. Nijvel 6 april 1998, *T. Vred.* 1999, 171.

¹¹ In die zin: *Vred. Neerpelt-Lommel* 30 maart 2009, onuitg.

6. Inhoudelijke regelen die strekken tot bescherming van de consument zijn maar nuttig wanneer er een voldoende afschrikwekkende sanctie aan verbonden wordt. Bijzonder is de situatie waarin inhoudelijk een regel wordt geformuleerd, doch aan de schending ervan geen specifieke sanctie wordt gekoppeld. De rechter dient er zich van bewust te zijn dat de afwezigheid van sanctie niet impliceert dat een schending van de regel op privaatrechtelijk vlak niet kan worden gesanctioneerd. In bepaalde gevallen zal de toepassing van het gemeen recht evenwel niet evident zijn. We geven hier twee voorbeelden.

7. Zoals reeds werd vermeld, creëert artikel 30 WHPC in hoofde van de verkoper een algemene informatieverplichting, dit aangaande de kenmerken van een product of dienst en de verkoopsvoorwaarden¹². In het verleden werd geoordeeld dat deze bepaling, onder bepaalde voorwaarden, de verplichting met zich mee kan brengen de consument informatie te verstrekken over de betekenis van een bepaald beding. Meer concreet werd, dit in het licht van de omstandigheden van de zaak, beslist dat de verkoper de consument de draagwijdte moet uitleggen van een beding dat bepaalt dat het bekomen van een autofinanciering in geen geval kan worden beschouwd als een opschortende voorwaarde waaronder de koopovereenkomst tot stand is gekomen. Dergelijk beding is volgens de rechtbank onbegrijpelijk voor een leek, zodat de verkoper de consument er moet op wijzen dat hij door de ondertekening van de overeenkomst definitief verbonden is en derhalve een schadevergoeding verschuldigd zal zijn indien hij de wagen later niet afneemt of niet kan afnemen omdat hij geen financiering heeft bekomen¹³. Meer concreet werd geoordeeld dat de miskennis van deze precontractuele verplichting de verkoper verplichtte om aan de consument een schadevergoeding te betalen waarvan het bedrag gelijk is aan de schadevergoeding die de consument bij toepassing van de ontbonden koopovereenkomst verschuldigd was aan de verkoper¹⁴. Op die manier diende de consument dus niets te betalen, een originele en billijke oplossing.

8. Artikel 39 bis WHPC bevat een regeling die strekt tot de bescherming van de consument die een dienstenovereenkomst van bepaalde duur sluit, waarin een beding van stilzwijgende verlenging ligt vervat¹⁵. Enerzijds geschiedt de bescherming door de consument, eens de stilzwijgende verlenging heeft plaatsgevonden, een kosteloos opzegrecht toe te kennen, mits inachtneming van een contractueel bepaalde opzegtermijn, die evenwel niet korter mag zijn dan een maand, anderzijds door de verkoper te verplichten de consument daar op te wijzen (alook op de aanwezigheid van het beding van stilzwijgende verlenging), middels een bepaling in vette letters, op de eerste bladzijde en in een kader los van de tekst. De miskennis van deze informatieplichten wordt niet op een bijzondere wijze gesanctioneerd, dit in tegenstelling tot hetgeen het geval is bij de informatieplichten aangaande het verzakingsrecht bij overeenkomsten op afstand (afgedwongen aankoop of verlenging van de verzakingstermijn, al naargelang het geval) en verkopen gesloten buiten de onderneming van de verkoper (nietigheid).

De sanctionering kan ook hier weer geschieden overeenkomstig het gemeen recht. Concreet zal de consument die kan bewijzen dat hij schade heeft geleden ingevolge het niet opnemen van de door de wet voorgeschreven informatie aanspraak kunnen maken op een schadevergoeding. Daarbij moet men rekening houden met het feit dat de schade enkel in

¹² Zie over artikel 30 WHPC: R. STEENNOT en S. DEJONGHE, "Artikel 30 WHPC", in *Artikelsgewijze Commentaar Handels- en Economisch Recht*, Kluwer, losbl.

¹³ Rb. Gent 13 oktober 2003, *NjW* 2004, 312.

¹⁴ Rb. Gent 13 oktober 2003, *NjW* 2004, 312.

¹⁵ Zie over artikel 39bis WHPC: R. STEENNOT en E. TERRYIN, "Artikel 39 bis WHPC", in *Artikelsgewijze Commentaar Handels- en Economisch Recht*, Kluwer, losbl.

aanmerking komt voor vergoeding in zoverre zij het resultaat is van het feit dat men niet op de hoogte was van de aanwezigheid van een beding van stilzwijgende verlenging of van het feit dat men niet wist dat men na hernieuwing eenzijdig en kosteloos de overeenkomst kon beëindigen. De analyse lijkt ons overigens in beide gevallen te verschillen, aangezien het beding van stilzwijgende verlenging wel nog vermeld zal zijn in de contractuele voorwaarden. De mogelijkheid om na hernieuwing eenzijdig te beëindigen is dit per hypothese niet.

Concreet een consument sluit een overeenkomst voor één jaar en de algemene voorwaarden bepalen dat de overeenkomst stilzwijgend wordt hernieuwd met een periode van één jaar, behoudens in het geval waarin de consument zich twee maanden voor het verstrijken van de periode van één jaar verzet tegen een stilzwijgende hernieuwing. Welnu indien een consument de overeenkomst na achttien maanden wil beëindigen, zal hij denken dat hij moet wachten tot het verstrijken van de tweede eenjarige periode voor hij aan de overeenkomst onderuit kan. Zijn schade bestaat er dus in niet enkele maanden vroeger te hebben opgezegd. In bepaalde gevallen zal de schade gelijk zijn aan het bedrag dat gedurende die maanden werd betaald (vb. indien de consument een fitnessabonnement heeft en niet meer kan gaan fitnessen), in andere gevallen zal de schade lager zijn (vb. wanneer de consument wil overstappen naar een goedkopere verkoper). In het geval waarin de consument na achttien maanden een opzeg zou hebben verzonden aan de verkoper (die weigert voor het verstrijken van de tweede eenjarige periode met de opzeg rekening te houden), kan eenvoudig worden vastgesteld dat de consument de bedoeling had om op dit tijdstip de overeenkomst van bepaalde duur te beëindigen. Wanneer de consument dit echter niet doet en wacht tot op het in de overeenkomst bepaalde tijdstip, dit omdat hij ervan uitgaat dat hij toch niet vroeger aan de overeenkomst onderuit kan, is het bijzonder moeilijk vast te stellen wanneer de consument de overeenkomst wilde opzeggen en de schade te begroten. De rechter kan voor zover de consument enigszins aannemelijk kan maken dat hij de overeenkomst wenste te beëindigen¹⁶ een schadevergoeding *ex aequo et bono* toekennen, dit om te vermijden dat een schending van de informatieverplichting niet zou kunnen worden gesanctioneerd.

Bijkomend rijst de vraag of het gebrek aan informatie over de mogelijkheid om na een stilzwijgende verlenging van de overeenkomst de overeenkomst op te zeggen, als een misleidende handelspraktijk kan worden beschouwd. Artikel 94/7 WHPC sanctioneert misleiding door omissie, i.e. het misleiden van de consument door het weglaten van informatie. In geval van een uitnodiging tot aankoop (aanbod) wordt als essentieel beschouwd: informatie over het bestaan van een verzakings- of annuleringsrecht. De vraag rijst natuurlijk wat men bedoelt met annuleringsrecht. Valt daar ook informatie onder over het opzegrecht na stilzwijgende verlenging van het contract van bepaalde duur? Aanvaardt men, zoals wij, deze stelling, dan kan de rechter, maar moet hij natuurlijk niet, de sanctie van de afgedwongen aankoop toepassen, i.e. de terugbetaling aan de consument bevelen van de door de consument betaalde sommen zonder teruggave van de reeds diensten (art. 94/14 §2 WHPC). Gelet op de ratio van artikel 39 bis WHPC kan deze sanctie enkel gehanteerd worden met betrekking tot de diensten die werden geleverd na de stilzwijgende verlenging.

9. Tot slot kan in dit kader worden opgemerkt dat in bepaalde gevallen de door de wetgever uitgewerkte specifieke sanctie een loutere bevestiging vormt van het gemeen recht. Dit is

¹⁶ Dit zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn indien de consument beweert dat hij een fitnessabonnement op een bepaalde datum heeft willen beëindigen omdat hij op die datum van een geneesheer te horen heeft gekregen dat hij niet meer mag fitnessen (hetgeen dan wordt gestaafd met een medisch attest). Verder kan men ervan uitgaan dat de consument de bestaande overeenkomst zo vlug mogelijk zou hebben willen beëindigen na de ondertekening van een voor hem meer voordelige overeenkomst met een andere verkoper van dezelfde dienst.

bijvoorbeeld het geval met artikel 14, lid 2 van de wet betreffende de minnelijke invordering van schulden van de consument dat toepassing vindt indien van de consument bedragen worden ingevorderd die niet door de wet of de overeenkomst zijn voorzien, met andere woorden wanneer van de consument te veel werd ingevorderd. In een dergelijk geval dient volgens de wet aan de consument te worden terugbetaald: het te veel ingevorderde bedrag, vermeerderd met nalatigheisinteressen, te rekenen vanaf de dag van betaling. Deze regel houdt een loutere bevestiging in van hetgeen zou gelden in toepassing van het gemeen recht op grond van de leer van de onverschuldigde betaling. Artikel 1378 BW bepaalt immers dat in het geval van een onverschuldigde betaling, degene die heeft ontvangen, ook interesten moet betalen indien hij te kwader trouw is, hetgeen in casu het geval is aangezien de onverschuldigde betaling haar oorsprong vindt in de miskennis van de wet¹⁷.

4. De sanctionering: geen duidelijke criteria voorhanden aangaande de toepassing van de sanctie

10. In andere gevallen voorzien regelen van consumentenrecht wel in bijzondere sancties, maar bestaat het probleem erin dat de rechter onvoldoende criteria worden aangereikt om de sanctie toe te passen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij een schending van de meeste regelen inzake oneerlijke handelspraktijken jegens consumenten. Deze regelen voorzien in zwarte lijsten van 22 misleidende (art. 94/8 WHPC) en 7 agressieve (art. 94/11 WHPC) verboden handelspraktijken, die onder alle omstandigheden verboden zijn, en een algemeen verbod op misleidende (art. 94/6 WHPC) en agressieve (art. 94/9 WHPC) handelspraktijken, die verboden zijn voor zover zij een impact kunnen hebben op het economisch gedrag van de consument. Slechts indien een overeenkomst werd gesloten ingevolge een schending van zes bepalingen uit de zwarte lijsten (3 bepalingen uit de lijst met misleidende handelspraktijken en 3 bepalingen uit de lijst met agressieve handelspraktijken) vindt de door de wetgever voorziene sanctie – de zeer afschrikwekkende sanctie van de afgedwongen aankoop – automatisch toepassing. In alle andere gevallen *kan* de rechter deze sanctie hanteren, maar is hij daartoe niet verplicht. De rechter beschikt daarbij over een zeer ruime discretionaire bevoegdheid. De wetgever heeft immers geen enkel criterium aangereikt dat hij moet hanteren. Persoonlijk zijn wij van oordeel dat de rechter zich strenger moet opstellen bij een schending van een regel uit de zwarte lijst dan bij een schending van de open normen. Immers, een schending van de zwarte lijst is voor de verkoper veel voorspelbaarder dan een schending van de open norm.

5. De sanctionering: knelpunten inzake de toepassing van de sancties uit de wet consumentenkrediet

11. Een voorbeeld van beter ontworpen sancties vindt men in de wet consumentenkrediet. Het voordeel van de wet consumentenkrediet is dat de sancties verschillen afhankelijk van de inbreuk. Bovendien wordt de rechter vaak de keuze gelaten tussen twee sancties. Bijvoorbeeld: artikel 86 WCK, dat onder meer inbreuken op artikel 14 WCK sanctioneert, biedt de rechter de keuze tussen de nietigheid van de kredietovereenkomst en de vermindering van de verplichtingen van de consument, en dit hoogstens tot de prijs bij contante betaling of tot het ontleende bedrag. In geval van vermindering van de verplichtingen van de consument, behoudt de consument het voordeel van de betaling in termijnen. Bovendien doet artikel 86 WCK geen afbreuk aan de mogelijkheid voor de rechter om de gemeenrechtelijke sancties

¹⁷ Zie: H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 27 e.v.; W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Boekdeel 2, Leuven, Acco, 1999-2000, 226.

hanteren¹⁸. In de praktijk stelt men vast dat rechters hoofdzakelijk opteren voor een vermindering van de verplichtingen van de consument, met behoud van termijnen¹⁹, omdat deze sanctie meestal voordeliger is voor de consument dan de nietigheidssanctie. De nietigheidssanctie heeft immers tot gevolg dat de consument het nog verschuldigd blijvend saldo in één keer moet terugbetalen. Bij een vermindering van de verplichtingen van de consument tot het ontleende bedrag is dit niet het geval, aangezien de consument het voordeel van de betaling in termijnen geniet. Vermindert de rechter de verplichtingen van de consument tot het ontleende bedrag of de prijs bij contante betaling, dan heeft de consument eigenlijk gratis krediet verkregen. De kredietgever verliest de inkomsten die aan de kredietovereenkomst zijn verbonden.

12. Tot dusver geen probleem. De concrete toepassing van deze bepaling heeft in het verleden evenwel tot naar onze overtuiging onbillijke resultaten geleid (in het nadeel van de kredietgever). Om dit te begrijpen moet kort artikel 14 WCK worden toegelicht, i.e. de bepaling waarvan de niet-naleving in artikel 86 WCK wordt gesanctioneerd. Artikel 14 WCK verplicht de kredietgever om een heleboel vermeldingen op te nemen in de kredietovereenkomst (vb. geboortedatum, geboorteplaats, nalatigheidsinterest,...). Bepaalde vermeldingen, zoals bijvoorbeeld de vermelding “Onderteken nooit een blanco contract”, dienen bovendien te worden opgenomen in vette letters, in een afzonderlijk lettertype en in een afzonderlijk lid. Artikel 14 WCK wordt in de rechtspraak zeer strikt geïnterpreteerd. Zo bijvoorbeeld leidde de loutere afwezigheid van de vermelding van de geboorteplaats in de kredietovereenkomst tot de vermindering van de verplichtingen van de consument tot het ontleende bedrag²⁰ en werd dezelfde sanctie herhaaldelijk toegepast omdat de kredietgever kapitelen gebruikt in plaats van vette letters of een ander lettertype²¹. Het is vaststaande rechtspraak dat de consument aanspraak kan maken op deze sanctie, zonder dat hij het bewijs dient te leveren van de schade die hij heeft geleden²². Meer nog, zelfs indien de kredietgever zou kunnen bewijzen dat de consument geen schade heeft geleden, vindt de sanctie toepassing. In het verleden hebben we reeds geargumenteed dat dergelijke sanctie in bepaalde gevallen onbillijk is, bijvoorbeeld wanneer kapitelen werden gebruikt in plaats van vette letters. Voorgesteld werd bijvoorbeeld om de theorie van het rechtsmisbruik te hanteren. Zo zijn we bijvoorbeeld van oordeel dat een consument die zich enkel beroept op de miskenning van de formele voorwaarden uit de wet, omdat hij intussen in betalingsmoeilijkheden is gekomen, zich kennelijk onredelijk gedraagt indien de schending van de wet minimaal is en de consument geen enkele schade heeft geleden door de miskenning van de wet.

¹⁸ Om aanspraak te maken op een bijkomende schadevergoeding zal evenwel aangetoond moeten worden dat men schade heeft geleden die niet wordt vergoed via de bijzondere civiele sanctie die in de WCK is voorzien: Vred. Grâce-Hollogne 26 september 2006, *Jaarboek Kredietrecht 2006*, 67, noot F. BONNARENS; Vred. Sint-Niklaas 6 augustus 2004, *T. Vred.* 2006, 33, noot F. DE PATOUL.

¹⁹ Zie bijvoorbeeld: Vred. Waregem 2 december 2003, *Jaarboek Kredietrecht 2003*, 48, noot D. BLOMMAERT, en Vred. Izegem 23 maart 2005, *NjW* 2005, 711; D. BLOMMAERT en F. NICHELS, “Kroniek van consumentenkrediet (1999-2005)”, *TBH* 2006, 602.

²⁰ Vred. Brasschaat 13 juli 2004, *NjW* 2004, 1211, *T. Vred.* 2006, 49, noot R. STEENNOT.

²¹ Rb. Brugge 28 maart 2003, *Jaarboek Kredietrecht 2003*, 42; Vred. Izegem 19 mei 2004, *T. Vred.* 2006, 44, noot F. DE PATOUL; Vred. Sint-Niklaas 6 augustus 2004, *T. Vred.* 2006, 33, noot F. DE PATOUL; Vred. Sint-Niklaas 22 oktober 2003, *Jaarboek Kredietrecht 2003*, 29. Zie verder: R. STEENNOT, “Consumentenbescherming: overzicht van rechtspraak (1998-2002)”, *TPR* 2004 nr. 292. Zie ook: Cass. 7 december 2006, *Jaarboek Kredietrecht 2006*, 48, noot J. VAN LYSEBETTENS, *T. Vred.* 2007, 410, noot F. DE PATOUL, waarin een teleologische interpretatie wordt afgewezen.

²² Bijvoorbeeld: Vred. Izegem 19 mei 2004, *T. Vred.* 2006, 44, noot F. DE PATOUL.

Een aandachtige lezing van artikel 86 WCK maakt echter duidelijk dat de rechter nog een andere weg kan bewandelen om de combinatie van artikel 14 en 86 WCK van zijn scherpe kantjes te ontdoen. Artikel 86 WCK bepaalt immers dat de rechter die kiest voor een vermindering van de verplichtingen van de consument niet verplicht is om de consument vrij te stellen van alle interesten en kosten. Hij kan beslissen deze slechts voor een deel kwijt te schelden. Immers, de verplichtingen van de consument worden gereduceerd *hoogstens* tot de prijs bij contante betaling of tot het ontleende bedrag²³. Meer concreet kan de rechter in het geval van een beperkte schending van de wet er dus voor opteren om de consument slechts vrij te stellen van een klein deel van de rente en kosten van het krediet.

Een ander voorbeeld waar een letterlijke interpretatie van de wet consumentenkrediet tot ongewenste resultaten kan leiden betreft de toepassing van artikel 16 en 89 WCK. Artikel 16 WCK bepaalt dat, zolang de kredietovereenkomst niet door *alle* partijen is ondertekenend, geen betaling mag worden gedaan, noch door de kredietgever aan de consument of voor diens rekening, noch door de consument aan de kredietgever. De schending van deze bepaling wordt gesanctioneerd in artikel 88 en 89 WCK. Artikel 89 WCK bepaalt dat indien de kredietgever artikel 16 miskent, de consument niet gehouden is het ontvangen bedrag terug te betalen of de op afbetaling geleverde dienst of goed te betalen noch dit laatste terug te zenden. Een letterlijke interpretatie van de wettekst leidt ertoe dat de consument deze sanctie niet alleen kan invoeren wanneer het bedrag wordt overgemaakt voorafgaand aan het tijdstip waarop de consument de overeenkomst heeft ondertekend, doch tevens wanneer het hem werd overgemaakt, nadat hij heeft getekend, doch voordat de kredietgever de overeenkomst heeft ondertekend. Dergelijke sanctie, die nochtans voortvloeit uit een letterlijke interpretatie van de tekst van de wet, is onaanvaardbaar gelet op de door deze bepaling nagestreefde doelstelling, i.e. vermijden dat de consument onder druk wordt gezet om met een kredietovereenkomst met een bepaalde kredietgever te ondertekenen door hem het geld reeds over te maken. Van dergelijke drukuitoefening is geen sprake indien enkel nog de handtekening van de kredietgever ontbreekt.

13. Een ander probleem dat zich bij de toepassing van de sancties uit de wet consumentenkrediet stelt is de vraag naar de wijze waarop de sancties zich tegenover elkaar verhouden wanneer zowel de kredietgever als de consument tekort zijn geschoten aan hun precontractuele informatieverplichtingen. Het betreft hier de hypothese waarin de consument op de gestelde vragen niet juist en volledig heeft geantwoord, doch ook de kredietgever in de fout is gegaan, bijvoorbeeld door niet naar alle relevante informatie te vragen of te verstrekken. Artikel 92 WCK bepaalt dat bij een miskennis van de informatieverplichtingen door de kredietgever (alook bij een miskennis van artikel 15 WCK dat de kredietgever verbiedt krediet te verlenen indien hij er niet redelijkerwijze mocht van uitgaan dat de consument in staat zou zijn het verkregen krediet terug te betalen) de rechter kan kiezen tussen een kwijtschelding, geheel of gedeeltelijk, van de nalatigheidsinteresten en de vermindering van de verplichtingen van de consument tot het ontleende bedrag of het bedrag bij contante betaling (met behoud van termijnen)²⁴. Het verstrekken van foutieve of onvolledige informatie door de consument wordt gesanctioneerd in artikel 95 WCK, dat de rechter toelaat de overeenkomst ten nadele van de consument te ontbinden.

²³ D. BLOMMAERT en F. NICHELS, “Kroniek van consumentenkrediet (1999-2005)”, *TBH* 2006, 602.

²⁴ Bijvoorbeeld: Vred. Gent 6 januari 2005, *RABG* 2005, 345; Vred. Kortrijk 28 juni 2005, *Jaarboek Kredietrecht* 2005, 34; Vred. Ronse 27 juli 2004, *Jaarboek Kredietrecht* 2004, 18; Vred. Sint-Niklaas 22 oktober 2003, *Jaarboek Kredietrecht* 2003, 29

Verwezen kan worden naar het volgende geval²⁵: een consument verzwijgt dat hij ook bij andere kredietgevers kredieten lopen heeft en begaat aldus een inbreuk op artikel 10 WCK. De kredietgever schiet tekort aan de verbintenis die hem door artikel 15 WCK wordt opgelegd omdat hij ook zonder in het bezit te zijn van deze informatie als professioneel kredietverstrekker had moeten inzien dat de consument er redelijkerwijze niet zou in slagen het krediet terug te betalen. Meer concreet wordt de kredietgever verweten aan de consument jaar na jaar een nieuw krediet te hebben verstrekt dat meestal diende tot de aflossing van een vorig krediet (herfinanciering). Bovendien had de opeenvolgende toekenning van kredieten geleid tot een aanzienlijk verhoging van het maandelijks terug te betalen bedrag. Tenslotte kon de kredietgever niet het bewijs leveren van de raadpleging van de Nationale Bank²⁶. De rechtbank te Antwerpen overweegt in deze zaak enerzijds dat geen van beide partijen vrijuit gaat in de ontsporing van de schuldenlast van de consument en dat daarom beiden dienen te worden gesanctioneerd, anderzijds dat het evident is dat de verantwoordelijkheid van de kredietverlener zwaarder doorweegt dan deze van de kredietnemer. Meer concreet beslist de rechtbank dat de verplichtingen van de consument dienen te worden herleid tot het kapitaal, maar dat de consument omwille van de fout die hij heeft begaan, geen aanspraak kan maken op afbetalingen. Uit deze beslissing kan worden afgeleid dat het feit dat de kredietnemer bepaalde informatie heeft verzwegen of foutieve informatie heeft verstrekt niet noodzakelijk tot gevolg heeft dat hij alleen wordt gesanctioneerd. Nagegaan moet worden of de kredietgever evenzeer een fout heeft begaan. In bevestigend geval oordeelt de rechter dan, in functie van de ernst van de begane fouten welke sancties gehanteerd kunnen worden.

14. Ik wil de bespreking van de sancties voorzien in de wet consumentenkrediet beëindigen met een schets van de regeling inzake de bedragen die van de consument geëist kunnen worden in het geval waarin de consument in gebreke blijft om aan zijn betalingsverplichtingen te voldoen. Artikel 27 bis WCK bepaalt op een nauwkeurige wijze welke bedragen maximaal van de consument kunnen worden ingevorderd. Het betreft maxima, die op geen enkele wijze kunnen worden overschreden. Maar de vaststelling dat de door de kredietgever bedongen vergoeding de door de wet bepaalde grenzen niet overschrijdt, betekent niet automatisch dat de kredietgever aanspraak zal kunnen maken op deze bedragen. Immers, artikel 90, lid 2 WCK biedt de rechter de mogelijkheid om, zelfs ambtshalve, de bedongen schadevergoeding, hoewel conform aan de wet, te reduceren of de consument er zelfs volledig van vrij te stellen, indien de bedongen vergoeding overdreven of onverantwoord is. De bedongen vergoeding is overdreven indien zij niet in verhouding staat tot de werkelijk geleden schade, zij is onverantwoord, wanneer het gelet op de ongelukkige situatie waarin de consument te goeder trouw terecht is gekomen, niet redelijk zou zijn de bedongen vergoeding volledig in te vorderen. Deze regeling biedt het voordeel enerzijds zekerheid te bieden omtrent het maximum van schadevergoedingen, anderzijds de rechter, die op zoek is naar een billijke oplossing, middelen aan te reiken om in een concreet geval naar een rechtvaardige oplossing te zoeken.

Besluit

15. Het is duidelijk dat de rechter een actieve rol kan spelen bij het zoeken naar een rechtvaardige oplossing in een geschil tussen een verkoper en een consument. Vooreerst zal de rechter inbreuken op bepalingen inzake consumentenbescherming ambtshalve moeten inroepen, dit om een daadwerkelijke bescherming van de consument te verzekeren. Indien de wet niet in een specifieke sanctie voorziet, moet hij het gemeen recht toepassen of proberen

²⁵ Rb. Antwerpen 16 januari 2004, *NjW* 2004, 1065.

²⁶ Op het ogenblik van de toekenning van het krediet was de Centrale voor Kredieten aan Particulieren nog niet in werking.

elders (zie sanctionering artikel 39 bis WHPC middels regelen oneerlijke handelspraktijken) een efficiënte sanctie in te vinden.

Daarnaast moet de rechter bereid zijn om de door de wetgever voorziene sancties met de nodige soepelheid toe te passen. In het bijzonder dient de rechter erover te waken dat een automatische toepassing van de zwaarste sanctie niet tot een onrechtvaardige oplossing leidt in het voordeel van de consument. Te denken valt hier aan de strenge en frequente rechtspraak waarin een schending van de formele voorwaarden betreffende de vermeldingen die in de kredietovereenkomst moeten worden opgenomen quasi automatisch wordt gesanctioneerd met de vermindering van de verplichtingen tot het ontleende bedrag, met behoud van termijnen, dit terwijl de wettekst evenzeer toelaat de consument slechts vrij te stellen van een deel van de kosten van het krediet. Met andere woorden, wij pleiten er hier voor om na te gaan of de sanctie wel in verhouding staat tot de ernst van de inbreuk (evenredigheids- of proportionaliteitstoets).

Financial Law Institute

The **Financial Law Institute** is a research and teaching unit within the Law School of the University of Ghent, Belgium. The research activities undertaken within the Institute focus on various issues of company and financial law, including private and public law of banking, capital markets regulation, company law and corporate governance.

The **Working Paper Series**, launched in 1999, aims at promoting the dissemination of the research output of the Financial Law Institute's researchers to the broader academic community. The use and further distribution of the Working Papers is allowed for scientific purposes only. Working papers are published in their original language (Dutch, French, English or German) and are provisional.